

Kirjasuomen tutkimusta ja dialektologiaa

Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 5. Toimitus: Osmo Ikola, Sampo Haahtela, Ilmari Kohtamäki, Helinä Koivisto. Suomen Kielen Seura, Turku 1963. 268 sivua.

Turkulaisten *Sananjalka* ilmestyi viime keväänä viidennen kerran. Kompositioltaan tulokas on edeltäjiensä kaltainen; runsaasti puolet koko nidoksen volyyymista on omistettu kielentutkimukselle ja viidennes kirjallisuutta käsitteleville teemoille. Etnologiaa ja folk-

loreaa edustaa kumpaistakin laaja artikkeli.

Kielemme kirjallinen viljely on tällä kertaa erityisesti tuntunut herättäneen kiinnostusta, koska peräti neljä kirjoittajaa on tarttunut sen tarjoamiin aiheisiin. NIILLO IKOLA, jokaviime aikoina on

syventynyt Raamatun ja virsikirjan suomenkielisten laitosten kehityshistorioihin (Oma maa VII s. 52), on ottanut uudelleen tarkasteltavaksi Agricolan osuuden Raamatun suomennostyössä. Yksityiskohtaisesti Agricolan teoksia ja Raamattua vertailemalla hän on luettellonut kaikki Agricolan kääntämät ja julkaisemat Raamatun kohdat. Pelkkä luettelointi on jovaatinut kunnioitettavan määrän työtä ja kärsivällisyyttä, mutta helppo ei ole ollut seuraavakaan vaihe. Kaikki Agricolan kääntämät kohdat on mitattu vuoden 1685 Raamatusta, jonka kirjoittaja on eräiden kriteerien perusteella katsonut tarkoitukseen soveliaimmaksi, ja näin saadut tulokset on muunnettu pelkistettyjä tekstisivuja osoitaviksi luvuiksi. Kun työ on tehty näin perusteellisesti, voidaan Ikolan esittämiä lukuja pitää lopullisina, ellei päivänvaloon tule jotain toistaiseksi tuntematonta Agricolan tekstiä. Vaikka Ikolan tutkimus osoittaakin Agricolan osuuden koko Raamatun käännoistyössä jonkin verran pienemmäksi kuin aikaisemmin on päätelty eli 36,9 %:ksi — Oman Maan artikkelissa Ikola on arvioinut sen muiden tutkimusten nojalla n. 42 %:ksi —, niin tämä tuskin muuttaa käsitystä, että kirjallisen viljelymme uranuurtajalla oli alun alkaen tähtäimessään koko Raamatun suomen kielelle saattaminen. Tähän hän itsekin viittaa viimeiseksi jääneen teoksensa Ne Prophetat. Haggai. Sacharja. Maleachi alkupuheessa: Viele Bibliast mwdh tullis, ios nemet otoliset olisit. Ostetaisin ia prucataisin, quin olis kulle mös coctolin.

Tempusten käyttöä koskeviin tutkimuksiinsa OSO IKOLA tuo kiintoisan lisän kirjoituksessaan »Eräästä 1600-luvun kirjasuomen tyylipiirteestä.»¹ Tilastojen avulla kirjoittaja toteaa, että perfektin käyttö nykykielen imperfektin funktiossa on tyyppillisesti 1600-luvun ilmiö. Vuosisadan alkua edustava Sorolainen

(Postillassa 1621—25) on käyttänyt perfektii imperfektin sijasta vielä kohtuullisesti: vain 15 % otoksen perfekteistä on tällaisia; Abraham Ikalensiksen († 1671) teksteissä näin käytetyn perfektin osuus on peräti 47 %. Vuosisadan lopun kynämiesten aikaansaannoksissa perf. pro impf. käy harvinaiseksi hävitäkseen pian kokonaan. Ilmiön alkuperää pohtiessaan kirjoittaja kiinnittää huomiota siihen, että suomen tapaukset ovat juuri sellaisia, jollaisissa saksassa (myös Lutherin teksteissä) käytetään perfektiiä. Nuoreen ja vakiintumattomaan kirjakieleen on siis kotiutunut vieras syntaktinen piirre, joka ei kuitenkaan ole pahasti loukannut kielitajua. Kehityksen ja vakiintumisen myötä se on huomaamatta hävinnyt.

Sanojemme ensiesiintymiä -teoksen esipuheessa Martti Rapola pyysi kylänmiehiä apuun, jotta edustava katras kirjakielemme keskeistä sanastoa saataisiin saarretuksi kronologian aitaukseen. Kerkeimmin apuun on joutunut Göran Karlsson, jonka kirjoituksen runkona on parinkymmenen suomen sanan varhaisesiintymä; joukossa on muutamia Rapolan esittämiä sanoja, joille on siis löydetty vielä varhempi käyttö. Kirjoittaja tekee lisäksi selkoa sanojen mahdollisesta merkityksen kehityksestä sekä niiden tarkoittamien käsitteiden ilmaisuhistoriasta. Jokseenkin kaikki Karlssonin käsittelemät sanat ovat liike- ja muun elinkeinoelämän alalta.

Kirjasuomeen tai paremminkin sen historiaan liittyy vielä EERO MATIN OLLIN käsiälää oleva Samuel Forseenin biografia.

Kieliopin ja erityisesti syntaksin kysymyksiin kiintoa tunteva PAAVO SIRO pohdii Chomskyn ja transformaatioteoriaan viitaten kieliopin uudistusmahdollisuuksia. Traditionaalien ja uuden kieliopin lähtökohtien erot jäävät esityksessä kuitenkin ylimalkaisen maininnan varaan, ja harvasyinen on myös Chomskyn

¹ Kirjoitus on julkaistu aiemmin saksaksi Paavo Ravilan juhla-kirjassa Commentationes (SUST 125) s. 69—84.

mallin tarjoamien etujen selostus. Kokonaan pohtimatta jää niin ikään epäily, voidaanko transformaatioteorian puitteissa toteuttaa kuvaus niin jäännöksettä, ettei traditionaalinen kieliopin lähtökohtiin, mm. semantiikkaan, tarvitse lainkaan turvautua. Siron kirjoitus on ilmeisesti jotakuinkin sama, jonka hän taannoin esitti radiossa. Alkuperäinen käyttötarkoitus selittää esityksen yleisluonteisuuden.

Murteiden tutkijaa kiinnostavat Sannanjalassa Marja-Leena Soinisen analyysi kvasirakenteen muodosta ja käytöstä suomen murteissa sekä Osmo Ikonlan ja A. Alhoniemen toimittama »Kansankielen näytteitä 1, Rymättylän murretta». Näytteen esipuheessa toimittajat lupaavat sarjan jatkuvan. Tarkoituksena on ensi sijassa litteroida ja julkaista lounaismurteista kertyneitä äänitteitä. Tällaista valintaa on monessakin mielessä pidettävä onnistuneena. Lounaismurteet muodostavat länsimurteissa selvästi omaleimaisen ryhmän, joka äänneilmiöiltään, sanastoltaan ja intonaatioltaan tuntuu vieraammalta kuin useimmat muut murteemme. Ellei omin korvin ole päässyt näitä murteita kuulemaan, on niihin perehtyminen pakostakin jäänyt pelkästään teoreettiseksi, sillä painettuja murrenäytteitähän lounaismurteista on ennestään verrattain vähän. On ehkä lisäksi syytä todeta, että nämä murteet ovat myös Sanakirjasääntöjen kokoelmissa (1. ja 2. keruupiiri)

heikommin edusteilla kuin monet muut murteemme; ensimmäiseen keruupiiriin kuuluvia kotelaita on tällä hetkellä, kun väli A — H on yhdistetty yhdeksi aakkosjärjestelmäksi, 38 ja toiseen keruupiiriin vain 22, kun esimerkiksi pohjoiskarjalaisia murteita edustavia sanatietoja on 58 ja eteläpohjalaismurteita 65 kotelollista. — Näyte jakautuu kahteen osaan, jotka lausefoneettisen painon merkitsemistä lukuun ottamatta ovat tarkekirjoitukseltaan samanlaisia. Edellisessä on puhetahdin vahvojen tavujen yläpuolelle sijoitetuilla numeroilla 1—4 osoitettu painoa niin, että 4 tarkoittaa vahvinta ja 1 heikointa astetta — todellisuudessa on siis käytetty 5-asteista skaalaa — , ja jälkimmäisessä on vahvan painon merkinä piste ja heikon kaksoispiste. Lausepainon merkitseminen on epäilemättä hyödyllistä — lausepainon avulla selittyvät mm. monet äännteelliset näennäishorjuvuudet —, mutta harkittavaksi jää, onko tarpeen pyrkiä sen niin tarkkaan esittämiseen, kuin edellisessä osassa on tehty. Lausepainon spesiaalitutkimusta varten se on tietenkin välttämätöntä, mutta tavanomaisiin tarpeisiin riittää nähdäkseni vahvan ja puolivahvan painon merkitseminen, mikä samalla säästäisi litteroijan vaivoja ja varmasti nopeuttaisi muutoinkin hankalaa työtä. — Toivotavaa on, että tulevan kevään näyte olisi sarjan esikoista laajempi.

TUOMO TUOMI